

Jan Jeník (6. 1. 1929 – 13. 2. 2022)

Počátkem roku odešla jedna z nejvýraznějších osobností české botaniky druhé poloviny 20. století, čestný člen České botanické společnosti a v minulosti i její místopředseda. Podrobné biografické údaje včetně seznamu publikací jsou uvedeny ve výročních člancích (Osbornová & Janko, *Preslia* 61: 73–84, 1989; Kovář & Neuhäuslová, *Preslia* 71: 173–179, 1999 a další v botanických, ochrannářských a lesnických časopisech). Připomenu zde jen nejzákladnější životopisná data a poté se pokusím o zhodnocení významu Jana Jeníka pro českou botaniku. Jan Jeník se narodil 6. ledna 1929

Jan Jeník (zcela vlevo) se studenty v Labském dole, asi r. 1970 (z archivu M. Rejmánka)

v Třebomyslicích, malé vesnici poblíž Horažďovic. Vystudoval pražskou lesnickou fakultu (absolutorium v r. 1952) v době, kdy tato fakulta byla ještě kvalitním pracovištěm, než ji komunistický režim zlikvidoval. Od r. 1952 působil na katedře botaniky Přírodovědecké fakulty UK, na oddělení geobotaniky. Po úmrtí prof. Jaromíra Klíky vedl od r. 1957 toto oddělení až do svého nuceného odchodu z fakulty v době normalizačních čistek v r. 1971, kdy mu zároveň bylo zastaveno profesorské řízení. Poté působil v Botanickém ústavu AV ČR (tehdy ČSAV) až do roku 1990, kdy byl po převratu vyzván k návratu na fakultu, kde byl rovnou zvolen vedoucím katedry a konečně jmenován profesorem. Po odchodu do důchodu v r. 1995 dále působil na katedře jako emeritní profesor. Jeho profesní odbornou dráhu můžeme tedy rozdělit do tří základních etap: Přírodovědecká fakulta – Botanický ústav – Přírodovědecká fakulta.

Etapa první, Přírodovědecká fakulta: Jan Jeník v době svého prvního působení na katedře botaniky PŘF UK zásadním způsobem ovlivnil zaměření i společenskou atmosféru na geobotanickém oddělení. Vtiskl mu především celostní, syntetický pohled na vegetaci, na druhé straně zadával i první práce zabývající se autekologií význačných druhů hlavně stepní a plevelové vegetace. Za jeho největší vědecký přínos z té doby, mnohdy ne úplně docenovaný, považuji teorii anemo-orografických systémů, která komplexně vysvětluje časoprostorovou dynamiku horské vegetace. Jeho knihu *Alpínská vegetace Krkonoš, Králického Sněžníku a Hrubého Jeseníku*, vydanou v r. 1961, považuji i po více jak 60 letech za jednu z nejinspirativnějších, český psaných přírodovědných knih vůbec a stále ji doporučuji svým studentům. Škoda, že se teorie anemo-orografických systémů nedostala více do světa, hlavně anglofonního. Výtah byl publikován jen německy v *Preslii* (31: 337–357, 1959). Na jeho výzkumné aktivity v horách navázaly Zimní geobotanické kurzy, které založil, a které na pražské fakultě běží dosud. Rád se k této jeníkovské tradici hlásím i podobným kurzem Zimních ekologických měření na Přírodovědecké fakultě v Českých Budějovicích, plně inspirovaným pražským příkladem. Ve světě je Jan Jeník znám spíše svými pracemi o kořenových systémech dřevin, hlavně tropických, a spoluautorstvím knihy o ekologii tropických lesů (Longman K. A. & Jeník J. 1974 a 1987: *Tropical forest and its environment*, London). To byla jedna z prvních ucelených knih o ekologii tropického deštného lesa (i když od té doby vyšla řada pokročilejších souhrnů, ve své době se jednalo o výbornou knihu). Pro tyto práce čerpal hlavně ze svých dlouhodobějších pobytů v tropech a subtropích v době částečného uvolnění poměrů ve druhé polovině 60. let. Výzkum horské vegetace (i tropické), kořenů a stepní vegetace se v různých návaznostech na pražském geobotanickém oddělení rozvíjí doposud (samozejmě vedle mnoha dalších témat). Vedle tradice odborných témat bych

rád připomněl předvánoční tzv. Geobotanický slunovrat, který rovněž počátkem 60. let inicioval a který běží doposud.

Etapa druhá, Botanický ústav: Po krátkém působení v Průhonících odchází Jan Jeník na třeboňské pracoviště, kde od r. 1975 až do svého návratu na fakultu vede synekologické oddělení. Tam společně s Janem Květem (Honym) a Dagmar Dykyjovou formuje zásadním způsobem výzkumné aktivity pracoviště a podílí se též na vyhlášení Biosférické rezervace (v r. 1977) a CHKO (v r. 1979) Třeboňsko. Občas mu normalizační režim dovolí vyjet i do zahraničí (Tanzánie, Galapágy), od pedagogického působení na vysokých školách je však zcela izolován, nepočítaje účast na tzv. geobotanických víkendech, které jsme pořádali v rámci tehdejší geobotanické sekce ČSBS (Československé botanické společnosti), a jeho občasně přednášky na ČSBS v Praze. Tady bych rád připomněl, že Botanický ústav se v 60. až 80. letech stal, zasluhou tehdejšího ředitele S. Hejného, útočištěm většího počtu režimu nepohodlných lidí.

Etapa třetí, Přírodovědecká fakulta: Do návratu Jana Jeníka na fakultu mnozí vkládali velké naděje na rychlé ozdravení pracoviště. I on tam z Třeboně odcházel pln ideálů a předsevzetí. Ne ve všem se, bohužel, návrat povedl. Platí tady zřejmě Hérakleitovo „Nevstoupíš dvakrát do stejné řeky“. Po dvaceti letech mnohdy obtížněji navazoval kontakt se studenty, ve kterém někdy sklouznul ke zbytečnému důrazu na formalismus (užívání titulů apod.). Dobře míněná snaha postrčit studenty k větší aktivitě byla někdy kontraproduktivní. Některé personální otázky se nepodařilo vyřešit, ať už z osobních nebo asi i pracovněprávních důvodů. Na druhé straně Jan Jeník pomohl (hlavně společně s Dr. Jarmilou Kubíkovou a dalšími) otevřít katedru mezinárodní spolupráci a dalším vnějším kontaktům. Je nutné říci, že pro něj asi bylo někdy těžké sledovat a zvládat hlavně vnitřní chod katedry pro mnoho různých funkcí a všestranných domácích i mezinárodních aktivit, pro které se Janu Jeníkovi náhle otevřel po pádu komunistické diktatury prostor. Členství v různých vědeckých a oborových radách, komisích (univerzitních, akademických, mezinárodních), redakčních radách a poradních sborech ho muselo mimořádně vyčítit. Odvedl na tomto poli mnoho dobré práce, která byla oceněna řadou medailí a vyznamenání, včetně mezinárodních. Dovolil bych si zde jednu zásadnější výtku, a sice k jeho angažmá na Šumavě ve prospěch kácení smrčín napadených kůrovcem, navzdory vědeckým podkladům nedoporučujících plošné kácení v centrálních částech národního parku. Asi se zde projevil jakýsi profesní atavismus ze studia lesnictví.

Jan Jeník zanechal po sobě výraznou stopu, ovlivnil několik generací studentů, kteří se stále k jeho odkazu v různé míře hlásí. Byl to jeden z mála syntetiků jeho generace, která to neměla v totalitním režimu vůbec snadné. Velkou škodou pro obor byla jeho nucená pedagogická pauza. Na závěr si dovolím několik osobnějších poznámek: Nikdy jsem netrpěl obdivem k nadřízeným, ale Jana Jeníka jsem po celých sedm let, kdy byl v Třeboni mým přímým nadřízeným, velmi respektoval. Dokázal mladší kolegy motivovat a nadchnout pro dílčí i obecnější problémy oboru. I když jsme v lecčems spolu nesouhlasili, vždy byl připraven vyslechnout argumenty. Jen se muselo dávat pozor na formu, jakou ten nesouhlas člověk projevil, nedotknout se příliš jeho někdy zbytečně přebujelého ega. Vždy jsem oceňoval jeho snahu vidět věci v souvislostech. Rád vzpomínám na společné vedení mezioborového projektu výzkumu říční nivy horní Lužnice. Třeboňské pracoviště bylo v 80. letech oázou svobody v nesvobodné zemi a Jan Jeník k tomu výrazně přispíval.

Karel P r a c h